

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA BAHİRİYE NAZIRI CEMAL PAŞA'NIN BEYRUT LİMANI'NI DENİZALTI ÜSSÜ HALİNE GETİRME PLANI

The plan of Minister of Navy Cemal Pasha: Making of Beirut Port as Submarine Base in the First World War

Ozan TUNA*

Özet

Denizaltılar, yirminci yüzyılın en önemli harp platformları arasında yer almakta olup bir denizaltıya sahip olmak donanmaya düşman karşısında önemli bir askeri caydırıcılık sağlamakla birlikte donanmanın kendisine de hatırı sayılır bir özgüven vermiştir. Diğer taraftan denizaltıların Birinci Dünya Savaşı'nda daha fazla hareket alanı elde etmeleri onlara artık sadece Ege Denizi ve Akdeniz gibi noktaları değil okyanusları da faaliyet alanı haline getirmiştir. Devletler artık donanmalarında daha fazla denizaltı filosu ve daha deneyimli denizaltı personeli barındırmakta ve bu güçlerini de düşman devletler üzerinde kullanmakta idiler. Osmanlı Devleti ve özellikle Bahriye Nazırı Cemal Paşa da modern donanma teknolojilerini yakından takip etmekle birlikte Birinci Dünya Savaşı'nın hassas dengeleri ışığında Suriye-Filistin cephesindeki askeri harekâtı desteklemek adına Alman denizaltılarının daha etkili kullanmak için Beyrut limanını bir denizaltı üssü haline getirmeyi planlamıştır. Osmanlı Devleti Beyrut limanında etkili bir denizaltı filosu oluşturarak hem Suriye kıyılarındaki müttefik donanmasının baskısını ortadan kaldırmayı hem de Kıbrıs, İskenderiye limanı ve Süveyş Kanalı gibi müttefikler açısından oldukça önemli olan noktaları hedef haline getirmeyi düşünmüştür. Teorik olarak kusursuz gibi görünen bu planlama gerek Osmanlı donanma komutanlığının olumsuz raporu gerekse Alman denizaltı filosunun bölgeye denizaltı göndermekteki isteksizliği nedeniyle uygulamaya konuşamamıştır. Bölgeye personel sevkiyatının yanında ciddi

---

*Dr. Öğr. Üye. , Milli Savunma Üniversitesi, Deniz Astsubay Meslek Yüksek Okulu, Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü, e-mail: otuna@msu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8263-5602
Makale Geliş Tarihi: 30.03.2022, Makale Kabul Tarihi: 02.06.2022

bir maddi yükü de beraberinde getirecek olan böyle bir planlamanın uygulamaya konulamaması savaşın gidişatında bir ölçüde belirleyici olmakla birlikte çalışmamızda Alman askeri arşivinden temin ettiğimiz belgelerle Osmanlı Devleti'nin Bahriye Nezareti, donanma komutanlığı ve Beyrut liman komutanlığı arasındaki yazışmalar üzerinden donanma tarihi açısından önemli bir planlamanın nasıl uygulamaya konulmadığını ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Cemal Paşa, İskenderiye limanı, Süveyş Kanalı, Doğu Akdeniz

Abstract

Submarines were among the most important warfare platforms of the twentieth century, and owning a submarine provided the navy with a significant military deterrent against the enemy, but also gave it considerable self-confidence. On the other hand, the fact that the submarines gained more movement area in the First World War made them not only the points such as the Aegean Sea and the Mediterranean, but also the oceans as their field of activity. The states now had more submarine fleets and more experienced submarine personnel in their navies and were using these powers on the enemy states. While the Ottoman Empire, and especially the Minister of the Navy, Cemal Pasha, closely followed modern naval technologies, in the light of the delicate balance of the First World War, they planned to turn the Beirut port into a submarine base in order to use German submarines more effectively in order to support the military operation on the Syria-Palestine front. By establishing an effective submarine fleet in the port of Beirut, the Ottoman Empire thought not only to remove the pressure of the allied navy on the Syrian coast, but also to target points that are very important for the allies such as Cyprus, the port of Alexandria and the Suez Canal. This plan, which seemed to be perfect in theory, could not be put into practice due to the negative report of the Ottoman navy command and the reluctance of the German submarine fleet to send submarines to the region. The inability to implement such a plan, which would bring a serious financial burden along with the personnel shipment to the region, was decisive in the course of the war to some extent and In our study, we will discuss the inability to implement an important planning in terms of naval history through the documents we obtained from the German military archive and the correspondence between the Ottoman Empire's Navy Ministry, the navy command and the Beirut port command.

Keywords: Cemal Paşa, Alexandria Port, Suez Canal, East Mediterranean

Giriş

Osmanlı donanmasının Birinci Dünya Savaşı'ndaki yapısı incelendiğinde donanma içerisinde daha ziyade Alman ekolü ve disiplininin ön plana çıktığı görülmektedir. Her ne kadar Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı donanması belirli bir ivme ve motivasyon kazanmış olsa da bir dünya savaşında İngiltere, Fransa ve Rusya ile aynı anda mücadele etmek Osmanlı donanmasını Alman donanması ile ortak hareket etmeye zorlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı donanmasının Almanlarla hareket etmesinin bir zorunluluk olduğu görülmekle birlikte donanma komutanlığının Almanların elinde olması da Osmanlı donanmasının bilfiil alanda icra ettiği faaliyetlerde Almanların ön plana çıkmasına neden olmuş ve bu durum da savaşın gidişatında pek çok noktada kendisini göstermiştir. Ayrıca Osmanlı donanmasının savaşta kullandığı denizaltılarının tamamının Almanya'dan gelmesi, bu denizaltıların hareket önceliğinde Almanlarının kararlarının daha muteber olmasına neden olmuş olup bu bakımdan Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı donanmasındaki Alman denizaltılarının faaliyetlerinde Alman askeri arşivi (*Militärarchiv*), Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivi (*Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes*) ve Alman Deniz Müzesi Arşivi'nin (*Internationales Maritime Museum Archiv*) kaynak yönünden daha ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Boğazı'nın müttefikler tarafından abluka altında tutulması Osmanlı donanmasının Doğu Akdeniz'de insiyatif kullanmasının önüne geçmiş ve bu durum da Osmanlı Devleti'nin Beyrut limanı gibi önemli bir konuma sahip bir noktada Osmanlı donanmasından ziyade Alman Akdeniz filosunun (*Mittelmeer Division*) daha belirleyici olmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak hem donanma komutanlığının Almanların elinde olması hem de denizaltı savaşlarının planlama ve organizasyonunda Almanların Osmanlı Devleti'nden daha donanımlı olması Doğu Akdeniz'de Beyrut gibi önemli bir mevkiye denizaltı üssü teşkil etme hususunda Alman arşivlerini kaynak yönünden daha belirgin hale getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında yaptığımız araştırmalarda Beyrut limanının bir denizaltı üssü haline getirilmesi hususunda Osmanlı arşivlerinde tatmin edici bir rapora tesadüf edilmemekle birlikte yukarıda altını çizdiğimiz hususlardan ötürü çalışmamızda daha ziyade Alman arşivlerinin kullanılması uygun görülmüştür.

1. Cemal Paşa'nın İlk Faaliyetleri ve Beyrut Limanı'nın Stratejik Önemi

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşı'nda aldığı yenilgi üzerine ordu ve donanmasında kapsamlı bir modernizasyon başlatmış olup bu bağlamda donanmasına yeni savaş gemileri satın alma yoluna gitmekle birlikte Bahriye Nezareti'nin başına da Cemal Paşa'yı getirtmiştir. Özellikle Yunan donanması ile yaşanan Ege Denizi rekabeti bağlamında Sakız, Midilli ve Limni gibi adaların geri

alınmasının ancak caydırıcı bir donanma gücü ile olabileceğinin farkında olan Osmanlı Devleti, bu amacına ulaşabilmek için Cemal Paşa ile hareket etmeyi daha doğru bulmuştur.¹ Göreve başlar başlamaz bir taraftan yaşlı ilerlemiş ve vazifelerini layıkıyla yerine getirmeyen subayları emekli eden Cemal Paşa diğer taraftan bahriye mekteplerini tek bir noktada toplayıp Heybeliada'yı da bu iş için merkez üs haline getirtmiştir.² Donanmaya yeni savaş gemileri katmak üzere İngiltere ve Fransa ile de görüşmeler gerçekleştiren Cemal Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Kanal cephesine gerçekleştirilecek askeri harekâtı yürütmek üzere IV. Ordu'nun başına geçirilmiş ve kendisi de 21 Kasım 1914 tarihinde İstanbul'dan bölgeye doğru harekete geçmiştir.³ Cemal Paşa'nın Bahriye Nezareti'nin başına getirilmesi ve gerçekleştirdiği uygulamalar donanmada büyük bir motivasyon meydana getirmekle birlikte icra ettiği başarılı faaliyetler de Birinci Dünya Savaşı'na girişte Osmanlı donanmasının daha büyük bir özgüvenle hareket etmesini sağlamıştır.

II. Abdülhamit döneminde İngiliz *Nordenfjelt* şirketine iki adet denizaltı sipariş eden Osmanlı Devleti, ilerleyen yıllarda denizaltı teknolojisinin oldukça gerisinde kalmış olup Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda böyle bir harp silahına sahip olmaması nedeniyle de savaş esnasında hasımları karşısında yeteri kadar reaksiyon gösterememiştir. Modern donanma savaşlarında denizaltı silahının gücüne ve askeri caydırıcılığına oldukça inanan Cemal Paşa ise Birinci Dünya Savaşı öncesinde o dönemin en modern denizaltılarını inşa eden Fransa ile anlaşarak bu devlete iki tane denizaltı sipariş etse de dünya savaşının başlaması denizaltı inşa programını sona erdirmiş ve Osmanlı Devleti de savaşa donanmasında denizaltı olmadan girmek zorunda kalmıştır.⁴ Fakat Birinci Dünya Savaşı'nda denizaltı silahına ihtiyacı olan Osmanlı Devleti müttefiki Almanya'dan denizaltı temini yoluna giderek U-21, U-33, U-38, UB-7, UB-8, UB-14, UB-42,

¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı (DAB), *BEO Kataloğu*, Dosya No: 4267, Gömlek No: 319960, 10 Mart 1914; DAB, *BEO Kataloğu*, Dosya No: 11267, Gömlek No: 319960, 16 Mart 1914; Ozan Tuna, "Almanya'nın Atina Elçilik Raporlarına Göre Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı ve Yunan Donanmaları Arasındaki Ege Denizi Rekabeti", *Harp Tarihi Dergisi*, Sayı: 2, Aralık 2020, s. 22; Ramazan Çalık, "Alman Kaynaklarına Göre Cemal Paşa", *Osmanlı Araştırmaları XIX*, İstanbul 1999, s. 224

² Nevzat Artuç, *Cemal Paşa; Askeri ve Siyasi Hayatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 151; Celalettin Yavuz, "Ahmet Cemal Paşa'nın Bahriye Nazırlığı Döneminde Osmanlı-Türk Bahriyesinde Reform Arayışları", *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, (25-27 Ekim 1999-İstanbul), Genelkurmay Basımevi, Ankara, ss. 69-73

³ İsmet Üzen, *Birinci Dünya Savaşı'nda Kanal Seferi (1915-1916)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007, ss. 104-110

⁴ Raşit Metel, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1960, ss. 26-27; Nevzat Artuç, "I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Denizaltı Gücünü Arttırma ve Denizaltı Subay-er Yetiştirme Çabaları", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XXIII, Sayı: 2, Aralık 2008, s. 59

UB-45, UB-46 ve UC-13 isimli denizaltıları Türkiye'ye getirtmiş ve bu denizaltıları savaş esnasında Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi ve Akdeniz'de kullanmıştır.⁵ Osmanlı donanması her ne kadar yeni nesil denizaltı savaşları hususunda yeteri derecede tecrübeye sahip olmasa da Almanya'dan sağlanan denizaltıların özellikle Çanakkale Muharebeleri'nde (1915-1916) elde ettiği başarılar başta Cemal Paşa olmak üzere pek çok yetkiliyi Alman denizaltılarının Osmanlı karasularında daha aktif kullanılması hususunda karar vermeye itmiştir. Osmanlı donanmasının Doğu Akdeniz'de etkili olamaması ve müttefik (İngiltere ve Fransa) donanmasının da bu coğrafyadaki askeri yoğunluğu müttefik savaş gemilerinin Alman denizaltıları için hedef teşkil etmesini sağlamış olup elde edilecek başarıların da Suriye-Filistin cephesinde Osmanlı ordularına bir rahatlama getireceği düşünülmüştür.

Fotoğraf 1: Cemal Paşa⁶

17. yüzyılda Şam vilayetine bağlı bir sancak olup 1887 yılında vilayet statüsü kazanan Beyrut ise 19. yüzyılın sonları itibariyle hızla büyümüş ve 1890 yılında da bölgeye bir liman inşa edilmeye başlanmıştır.⁷ Bölgedeki diğer noktalardan farklı

⁵ Ozan Tuna, *Alman Amiral Souchon'un Osmanlı Donanmasındaki Faaliyetleri (1914-1917)*, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2020, ss. 166-377

⁶ *Wiener Bilder*, "Ankunft des Türkischen Marineministers und Kommandanten Einer Türkischen Armee Djemal Pascha in Wien", Sayfa No: 9, 16 Eylül 1917

⁷ Fulya Düvenci Karakoç, *Şam ve Beyrut'ta Siyaset ve Modernleşme (1860-1914)*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı,

bir görünüm çizerek konumu itibariyle Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından birisi haline gelen Beyrut, doğu ve batı Beyrut tepelerinin oluşturduğu bir yarımadaanın üzerinde yer almakla birlikte on sekiz kilometre karelik bir alana sahip olup Lübnan ve Antilübnan dağları ile çevrilmekte ve Nehr-i Beyrut ile Nehr-i Kelb isimli iki adet nehir de kenti sulamaktadır.⁸ Osmanlı Devleti tarafından oldukça önem verilen bir liman olan Beyrut, Trablusgarp Savaşı'nda İtalyan donanması tarafından bombalanmış olsa da stratejik önemini kaybetmemiş ve Balkan Savaşı'nda Hamidiye kruvazörünün Doğu Akdeniz'de Yunan donanmasına karşı faaliyetlerinde Osmanlı donanması tarafından önemli bir üs olarak kullanılmıştır.⁹

Çizim 1: İtalyan Donanmasının Beyrut Limanını Bombalaması¹⁰

Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2011, s. 128; Zafer Orha, *Beyrut Vilayetinde Osmanlı İdaresi (1887-1909)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Programı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017, ss. 145-153

⁸ Mahir Melih Güneş, *Levant'ta Ticaret: Beyrut Liman ve Rıhtım Şirketi (1888-1914)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019, s. 86; Özlem Yıldız, "20. Yüzyılın Başında Beyrut Limanında Deniz Ticareti", *Tarih ve Günce*, 11/4, 2019, s. 61

⁹ Ömer Osmanlı Umar, "Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya'nın Beyrut'u Bombardmanı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVII/51, (2001), ss. 730-737; Ozan Tuna, "Balkan Savaşı'nda Hamidiye Kruvazörünün Yunan Donanmasına Karşı Ege Denizi, Adriyatik Denizi ve Doğu Akdeniz'deki Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı: 49, 2021/2, ss. 203-204

¹⁰ *Das Interessante Blatt*, "Das Bombardement von Beirut", Sayfa No: 5, 7 Mart 1912

Birinci Dünya Savaşı esnasında müttefikler tarafından hedef teşkil eden Beyrut limanı, Osmanlı Devleti tarafından mayın hatları, 10-12 cm'lik toplar ve telsiz-telgraf istasyonları ile tahkim edilmesinin yanında Osmanlı ordularının Kanal Cephesi harekâtı için de önemli bir mevki haline gelmiş ve alınan önlemler sayesinde de müttefik donanmasının ciddi bir baskısına maruz kalmamıştır.¹¹Cemal Paşa'nın düzenlediği Birinci Kanal Harekâtı esnasında Beyrut limanının bir denizaltı üssü haline getirilmesi hususunda Osmanlı Devleti'nin herhangi bir teşebbüsü bulunmasa da Von Kress Paşa tarafından düzenlenen İkinci Kanal Harekâtı öncesinde bölgeye Alman denizaltılarının gönderilmesi uygun görülmüş olup bu bağlamda da Alman donanmasının U-21 denizaltısı 8 Şubat 1916 tarihinde Fransız donanmasına ait *Admiral Charner*¹² isimli savaş gemisini Beyrut limanında batırmıştır.

2. Cemal Paşa'nın Beyrut Limanını Denizaltı Üssü Haline Getirme Planı

Beyrut limanı Birinci Dünya Savaşı'nda oldukça stratejik bir konuma ev sahipliği yaptığı için müttefik (İngiltere, Fransa ve İtalya) donanmaları tarafından hedef haline gelmiş olup aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Suriye-Filistin cephesindeki askeri faaliyetlerini de destekleyici bir maiyete ulaşmıştır. Osmanlı Devleti ve Almanya savaş esnasında müttefik donanmasının Doğu Akdeniz'deki baskısını kırmak amacıyla Alman donanmasına ait denizaltıların müttefik savaş gemilerine saldırılar düzenlemesine yönelik faaliyetler yürütmüş olsalar da bu faaliyetlerden müttefiklere yönelik öldürücü darbelerin de gelmediği görülmüştür.

Bahriye Nazırı ve IV. Ordu Komutanı olan Cemal Paşa, Alman denizaltılarının bu başarısızlıklarını göz önünde bulundurarak 1917 yılının ilk yarısında donanma komutanlığına gönderdiği yazısında Doğu Akdeniz'de faaliyet yürütmek üzere Almanya'dan yola çıkan denizaltıların gelene kadar tesadüf ettikleri müttefik savaş gemilerine saldırı düzenledikleri için bölgeye torpidosuz

¹¹ Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, RZ 201/13340, Sayfa No: 5, 30 Haziran 1916; Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, RZ 201/13341, Sayfa No: 21, 10 Şubat 1917; Kerim Sarıççek, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletlerine Karşı Anadolu'nun Akdeniz Kıyısında Aldığı Bazı Tedbirler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, 2007, s. 180; Ozan Tuna, "Birinci Dünya Savaşı'nda U-21 Denizaltısının Çanakkale Boğazı ve Beyrut Limanındaki Faaliyetleri", *Tarih Dergisi*, Sayı: 74, 2021/2, ss. 203-204

¹² Fransa'nın Akdeniz filosuna ait Admiral Charner savaş gemisi 1893 yılında suya indirilmiş olup 4800 ton ağırlığı ve güvertesindeki on iki adet 19,4 cm'lik, altı adet de 14 cm'lik topları ile zayıf bir savaş gücü görünümüne sahip bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz; *Berliner Tageblatt und Handels Zeitung*, "Admiral Charner oder Suffren", Sayfa No: 1, 14 Şubat 1916

bir şekilde ulaştıklarını ve bu durumun da Alman denizaltılarını bölgede etkisiz hale getirdiğini ifade etmiştir.¹³ Sina cephesinin sağ kanadını oluşturan Gazze ordu grubunun mutlak surette bir denizaltı desteğine ihtiyacı olduğunun altını çizen Cemal Paşa, Alman denizaltılarının bölgede daha faal olabilmeleri için Beyrut limanının bir denizaltı üssü haline getirilmesi gerektiğini ve bunun müttefikler üzerinde büyük bir etki oluşturacağını belirtmiştir.¹⁴ Beyrut limanının bir denizaltı üssü haline getirilmesi yönünde karar alınması durumunda müttefik donanmasının Beyrut limanını mayınlamasını önlemek amacıyla gereken tedbirleri alacağını ve denizaltıların kullanacağı torpidoların da kara yoluyla limana sevk edilebileceğini ifade eden Cemal Paşa, limanın etkili bir şekilde kullanılması için de elinden geleni yapacağını belirtmiştir.¹⁵ Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı donanmasında faaliyet yürüten Alman denizaltılarının özellikle Karadeniz'de Trabzon ve Varna limanlarını denizaltı üssü olarak etkili bir şekilde kullanmaları Rus donanmasına karşı önemli başarılar elde etmelerini sağlamış olup Bahriye Nazırı Cemal Paşa, benzeri uygulamanın Beyrut limanında da tatbik edilebileceğini düşünmüştür. Müttefiklerin Doğu Akdeniz'deki askeri yoğunluğu, Alman denizaltılarının savaştaki başarıları ve bölgedeki hassas dengeler göz önüne alındığında da Cemal Paşa'nın gayet isabetli bir karar aldığını görülmektedir.

Fotoğraf 2: Beyrut Limanı¹⁶

¹³ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine* 40/384, Sayfa No: 3, 21 Nisan 1917

¹⁴ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine* 40/384, Sayfa No: 3, 21 Nisan 1917

¹⁵ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine* 40/384, Sayfa No: 3, 21 Nisan 1917

¹⁶ Österreichisches Staatsarchiv, 667 Beirut; *Sankt Georgs Bai (1914-1918)*

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine mayınlama ve abluka şeklinde Fransız donanmasının baskısına maruz kalan Beyrut limanında U-21 denizaltısının *Admiral Charner* savaş gemisini batırması üzerine Mart 1916'dan itibaren Fransız donanmasının ablukasını kırılmış olup Beyrut da günlük olarak mayın tarama faaliyetlerinin icra edildiği ve Gazze'den Mersin'e kadar olan kıyı gözetleme istasyonları tarafından kendisine düzenli olarak bilgilerin verildiği gayet korunaklı bir liman haline gelmiştir.¹⁷ Hem bölgeye giriş-çıkış hem de petrol ve mühimmat yönünden uygun hale getirilen Beyrut limanının ne kadar bir topçu bataryası ile savunulduğu hususunda kapsamlı bir bilgi bulunmasa da gerek kıyı gözetleme istasyonları gerekse kıyıda 1500 m uzaklıktaki mayın ve ağ engelleri sayesinde limanın bölgeye konuşlanacak Alman denizaltı filosu için güvenli bir yer halini aldığı görülmüştür.¹⁸ Herhangi bir bombardıman durumunda tahribatın çok fazla olmasının önüne geçmek için petrol ve mühimmat depolarının şehrin dışındaki noktalarda depolanmasına rağmen petrolün denizaltılara kısa sürede teslim edilebileceği öngörülen limanda lazım gelen torpidoların demiryolu ile bölgeye getirilmesi durumunda da limanın bir denizaltı üssü olarak değerinin daha da artacağı düşünülmüştür.¹⁹ Beyrut liman komutanı ise gözetleme noktalarında yeterli kadar personelin bulunmadığı ve Beyrut'un da açık bir şehir olmasından ötürü limana girmeyi başarabilecek bir müttefik savaş gemisinin icra edeceği bombardımanın ciddi tahribat oluşturabileceği üzerinde durduktan sonra Alman denizaltılarının bölgede konuşlandırılmasının tehlikeli olabileceğini değerlendirmiştir.²⁰ Fakat buna rağmen gözetleme noktaları ve petrol sevkiyatı için ilave personelin bölgeye sevk edilmesi, gece görüş dürbünü ve mayın tarama için kullanılan motorbotların kendi emrine verilmesi durumunda avantajın kendilerine geçeceğini belirten liman komutanı, limanda kullanılacak motorbotların da Fırat nehrinde bulunan filodan kolaylıkla Beyrut limanına getirilebileceğini belirtmiştir.²¹

Cemal Paşa'nın ve Beyrut liman komutanının bölgeyi bir denizaltı üssü haline getirmeye yönelik planlamaları ve iyi niyetlerine rağmen Osmanlı donanma komutanlığı Beyrut'un son derece açık ve savunmasız bir liman olmasının yanında bölgede çok sayıda yerleşim yerinin bulunmasını öne sürerek bu planlamayı kabul etmemiştir.²² Limandaki askeri tahkimatın müttefik donanmasının olası bir bombardımanını baskılayacak ölçüde olmadığı hususunu özellikle vurgulayan donanma komutanlığı limanın denizaltı üssü haline getirilmesi için bölgeye atış poligonları, hava pompaları ve kazanların

¹⁷ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine 40/384*, Sayfa No: 9, 18 Nisan 1917

¹⁸ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine 40/384*, Sayfa No: 9, 18 Nisan 1917

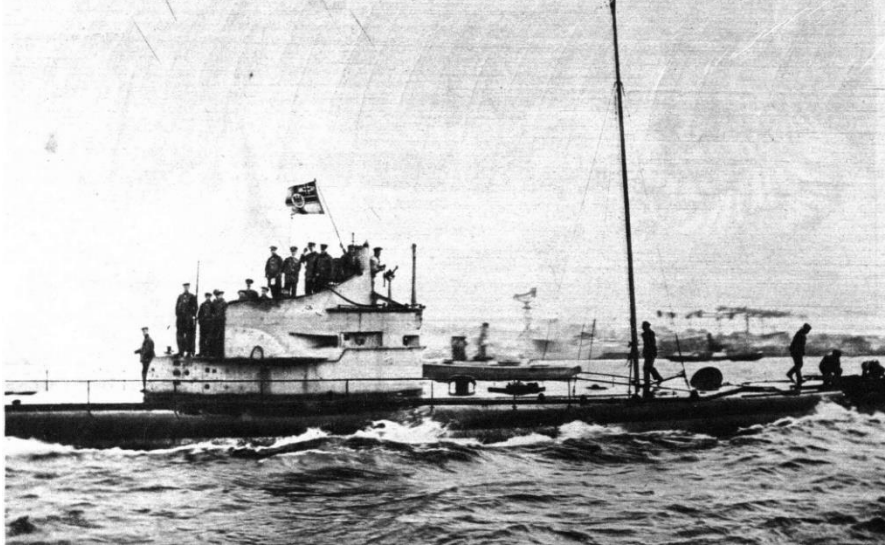
¹⁹ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine 40/384*, Sayfa No: 10, 18 Nisan 1917

²⁰ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine 40/384*, Sayfa No: 9-10, 18 Nisan 1917

²¹ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine 40/384*, Sayfa No: 9-10, 18 Nisan 1917

²² Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine 40/384*, Sayfa No: 7, 29 Nisan 1917

kurulmasının yanında bölgeye de çok sayıda Türk-Alman personelinin sevk edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.²³

Fotoğraf 3: 1917 Yılına Ait Bir Alman Denizaltısı²⁴

Beyrut'un açık bir liman olmasından ötürü bölgede bir denizaltı üssü oluşturmak için gerçekleştirilecek çalışmaların müttefikler tarafından anında tespit edileceği düşüncesinde olan donanma komutanlığı bölgenin tam olarak tahkim edilmemesi ve Alman Akdeniz filosunun elinde de bölgeye gönderebileceği sadece üç adet denizaltının (U-63, UB-42 ve UC-74) bulunması hususunu da göz önünde bulundurarak oluşturulacak denizaltı üssünün de vurucu gücünün az olacağı kanaatinde olmuştur.²⁵ Tüm bunlara ek olarak müttefik denizaltılarının 30-31 Nisan 1917 tarihlerinde Beyrut limanı deniz feneri civarına mayın dökmeleri, müttefik donanma ve hava kuvvetlerinin de 13 Mayıs 1917 tarihinde Beyrut'u bombalamaları donanma komutanlığı nezdinde Beyrut limanı üzerinde müttefik baskısının devam ettiği algısını oluşturmuş ve böylece de bölgenin Alman denizaltıları için güvenli bir yer olmadığı sonucu çıkartılmıştır.²⁶

²³ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine 40/384*, Sayfa No: 7, 29 Nisan 1917

²⁴ *Wiener Bilder*, "Ein Deutsches U-Boot beim Auslaufen aus dem Hafen", Sayfa No: 6, 18 Şubat 1917

²⁵ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine 40/384*, Sayfa No: 4, 29 Nisan 1917

²⁶ Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine 40/384*, Sayfa No: 17, 30-31 Nisan 1917; Bundesarchiv, Militärarchiv; *Reiche Marine 40/384*, Sayfa No: 25, 13 Mayıs 1917

Müttefik denizaltılarının Beyrut limanını mayınlama girişimleri donanma komutanlığını endişeye sevk etmiş olup Karadeniz'deki Rus mayınları nedeniyle Almanların çok sayıda denizaltı kaybetmeleri komutanlık nezdinde benzer durumun Beyrut'ta da vuku bulabileceği düşüncesini oluşturmuştur. Böyle bir üssün yapılması için gerekli maddi kaynakların olmamasının haricinde Alman Akdeniz filosunun elinde bölgede konumlandırıp Doğu Akdeniz'de tam kapsamlı olarak faaliyet yürütebilecek nicelik ve nitelikte denizaltıların da bulunmaması Cemal Paşa'nın Beyrut limanını denizaltı üssü haline getirme planının önüne geçmiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda Kanal cephesine iki defa hareket düzenlemiş olsa da bu hareketlerde donanma desteği almamış olup aksine müttefik donanmasının baskısına maruz kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin elindeki savaş gücünün müttefik donanmasını yok edip Doğu Akdeniz'e hakim olmaya yetmemesi Osmanlı devlet yetkililerini bölgeye donanma gücü göndermek yerine Alman denizaltıları göndermeye sevk etmiştir. Liman koşullarının elverişliliği ve Alman denizaltılarının daha önceden bölgede faaliyetlerde bulunmaları Doğu Akdeniz'de Beyrut'u böyle bir misyon için ön plana çıkarmış olup bu planlamanın uygulamaya konulması da hem müttefiklere ait Kıbrıs, Süveyş Kanalı ve İskenderiye limanı gibi noktaların hedef haline gelmesini hem de Osmanlı IV. Ordusu'nun üzerindeki müttefik donanma baskısının azalmasını sağlayacağı düşünülmüştür.

Fakat bir limanı denizaltı üssü haline getirmek stratejik bir karar olup kapsamlı bir planlamanın haricinde ciddi bir siyasi desteğe de ihtiyaç duyar. Coğrafi konumu ve demiryolu hattına yakınlığı Beyrut'u denizaltı üssü olarak ön plana çıkarsa da gerek Osmanlı bahriye nezareti ve donanma komutanlığı arasındaki sürtüşme gerekse Alman donanma komutanlığının önceliğini Akdeniz'in batısına vermiş olması Cemal Paşa'nın planlamanın önüne geçmiştir. Beyrut limanının savunmasının yetersiz olması ve bölgenin tehlikeli bir durumda Osmanlı donanmasının müdahale edebileceği alanın oldukça dışında yer alması olası bir müttefiklerin tam kapsamlı bombardımanında bölgedeki tahribatın çok yüksek olacağı sonucunu beraberinde getirmiştir. Netice itibarıyla Alman denizaltıları Çanakkale Muharebeleri'nde oldukça başarılı olmalarına rağmen Osmanlı-Alman donanmasının 1917 yılının ortaları itibarıyla savaş motivasyonlarının oldukça azaldığı, askeri kapasitelerini sadece belirli noktalara odaklayabildikleri ve bu nedenle de kapsamlı bir planlamaya da çok sıcak bakmadıkları görülmektedir.

Kaynakça**Devlet Arşivleri Başkanlığı**

- Bab-ı Ali Evrak Odası, Dosya No: 4267, Gömlek No: 319960, 10 Mart 1914
- Bab-ı Ali Evrak Odası, Dosya No: 11267, Gömlek No: 319960, Sayfa No: 16 Mart 1914

Politisches Archiv des Auswärtigen Amts

- RZ 201/13340, Sayfa No: 5, 30 Haziran 1916
- RZ 201/13341, Sayfa No: 21, 10 Şubat 1917

Bundesarchiv, Militärarchiv

- Reiche Marine 40/384, Sayfa No: 9, 18 Nisan 1917
- Reiche Marine 40/384, Sayfa No: 10, 18 Nisan 1917
- Reiche Marine 40/384, Sayfa No: 7, 29 Nisan 1917
- Reiche Marine 40/384, Sayfa No: 4, 29 Nisan 1917
- Reiche Marine 40/384, Sayfa No: 17, 30-31 Nisan 1917
- Reiche Marine 40/384, Sayfa No: 25, 13 Mayıs 1917

Österreichisches Staatarchiv

- 667 Beirut: Sankt Georgs Bai (1914-1918)

Referans Eserler-Makaleler

- Artuç, Nevzat, "I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Denizaltı Gücünü Arttırma ve Denizaltı Subay-er Yetiştirme Çabaları", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XXIII, Sayı: 2, Aralık 2008, ss. 57-74
- Artuç, Nevzat, *Cemal Paşa: Askeri ve Siyasi Hayatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008
- Berliner Tageblatt und Handels Zeitung*, "Admiral Charner oder Suffren", Sayfa No: 1, 14 Şubat 1916
- Çalık, Ramazan, "Alman Kaynaklarına Göre Cemal Paşa", *Osmanlı Araştırmaları*, XIX, İstanbul 1999, ss. 223-254
- Das Interessante Blatt*, "Das Bombardement von Beirut", Sayfa No: 5, 7 Mart 1912

- Güneş, Mahir Melih, *Levant'ta Ticaret: Beyrut Liman ve Rıhtım Şirketi (1888-1914)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2019
- Karakoç, Düvenci Fulya, *Şam ve Beyrut'ta Siyaset ve Modernleşme (1860-1914)*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2011
- Metel, Raşit, *Türk Denizaltılık Tarihi*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1960
- Orha, Zafer, *Beyrut Vilayetinde Osmanlı İdaresi (1887-1909)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Programı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017
- Sarıççek, Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletlerine Karşı Anadolu'nun Akdeniz Kıyısında Aldığı Bazı Tedbirler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, 2007, ss. 173-189
- Tuna, Ozan, "Almanya'nın Atina Elçilik Raporlarına Göre Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı ve Yunan Donanmaları Arasındaki Ege Denizi Rekabeti", *Harp Tarihi Dergisi*, Sayı: 2, Aralık 2020, ss. 1-44
- Tuna, Ozan, "Balkan Savaşı'nda Hamidiye Kruvazörünün Yunan Donanmasına Karşı Ege Denizi, Adriyatik Denizi ve Doğu Akdeniz'deki Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı: 49, 2021/2, ss. 191-211
- Tuna, Ozan, "Birinci Dünya Savaşı'nda U-21 Denizaltısının Çanakkale Boğazı ve Beyrut Limanındaki Faaliyetleri", *Tarih Dergisi*, Sayı: 74, 2021-2, ss. 191-211
- Tuna, Ozan, *Alman Amiral Souchon'un Osmanlı Donanmasındaki Faaliyetleri (1914-1917)*, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2020
- Umar, Osmanlı Ömer, "Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya'nın Beyrut'u Bombardmanı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVII/51, 2001,SS. 727-784
- Üzen, İsmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Kanal Seferleri (1915-1916)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007
- Wiener Bilder*, "Ankunft des Türkischen Marine Ministers und Kommandanten Einer Türkischen Armee Djemal Pascha In Wien", Sayfa No: 9, 16 Eylül 1917

- Wiener Bilder*, “Ein Deutsches U-Boot beim Auslaufen aus dem Hafen”, Sayfa No: 6, 18 Şubat 1917
- Yavuz, Celalettin, “Ahmet Cemal Paşa’nın Bahriye Nazırlığı Döneminde Osmanlı-Türk Bahriyesinde Reform Arayışları”, *Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, (25-27 Ekim 1999-İstanbul), Genelkurmay Basımevi, ss.69-89
- Yıldız, Özlem, “20. Yüzyılın Başında Beyrut Limanında Deniz Ticareti”, *Tarih ve Günce*, 11/4, 2019, ss. 59-82

EKLER

Ek 1 Beyrut Limanı'nın Denizaltı Üssü Olmasına Dair Cemal Paşa'nın Yazısı

Telegramm an Kommando der Flotte von Djemal Pascha, Kommandant der
IV. Armee. - Hauptquartier Jerusalem, 21. April 1917.

Die meinem Wunsche gemäss für Operationen an der syrischen und Palaestina-Küste entsandten Untersee-Boote greifen unterwegs feindliche Kriegsschiffe und Banngut führende Handelsschiffe an, verbrauchen dabei naturgemäss ihre Torpedos und haben infolgedessen keine Torpedos mehr zur Verfügung, wenn sie in unsrem Gebiete ankommen. Ich richte daher die ganz besondere Aufmerksamkeit des Flottenkommandos auf die Tatsache, dass diese U-Boote eine wesentliche Beeinflussung der feindlichen Flotte nicht auszuüben vermögen, während diese dem Feinde eine grosze Unterstützung dadurch bietet, dass sie tätig in den Kampf eingreift gegen die Gaza-Gruppe, die den rechten Flügel unsrer Sinai-Front bildet. - Zur Verhütung von Minenlegung seitens der feindlichen Flotte vor dem Hafen von Beirut wurden alle mit den vorhandenen Mitteln möglichen Gegenmassregeln getroffen, ich habe in dieser Beziehung strenge Anweisungen erteilt. Dergestalt ist es sehr wahrscheinlich, dass der Hafen von Beirut ein Stützpunkt für U-Boote werden kann. Wenn unsre U-Boote, die wir mit Ungeduld erwarten, alles, was sie benötigen, auch Torpedos, in Beirut finden, werden sie ihr Betätigungsfeld erweitern, und das Ziel ihrer Entsendung zu unsrer Armee wird erreicht werden. Ich bin bereit, die Räumlichkeiten und das Material für die Installationen in Beirut zur Verfügung zu stellen. Ich schlage vor, eine genügende Menge Torpedos für die U-Boote, die diese nicht befördern können, nach Beirut bringen zu lassen.

*****

Ek 2 Beyrut Denizaltı Üssü İçin Gerekli Olan Cihazların Donanma Komutanlığına Bildirilmesi

دوق و صغیرین برنجی فونانہ انجینئر علی

۶۰۰۹ لوزر د ۰ - ۰ - ۰۹ - ۰۰ نایمخ تدرہ عداری جوباید :-

۱- بیرونہ کا تحت ابی اسٹریٹس ایجنٹ طیب بیرونہ برعد کیجی دورینہ برطانیہ
مکمل طویلی تخری جلازینہ (۰۰ تخریبہ جلازینہ برکدہ) بیرونہ سونہ ایڈلٹ
اور ہ افضایہ نسبت ایڈلٹ -

۲- طویلی تخری آلٹہ ، طویلی تخری مفزہ رنجہ ہنحال ایڈلٹ ہ اولد تدرہ بیرونہ کا
طویلی تخری بیرونہ سونہ ایڈلٹ - الٹہ قوللا یا بیبر ضابطہ ویا کوهون ضابطہ بیرونہ -
نیا ایڈلٹ بیرونہ کونڈیو جہ ضابطہ ویا کوهون ضابطہ ، منلو - الٹہ قوللا تدرہ
مکمل ویا کوهون اولٹہ تخری مفزہ رنجہ ایڈلٹ بیرونہ ایڈلٹ - جلا اولد - انج

دوق و صغیرین

Uebersetzung. GEHEIM!

Marine Ministerium.
III. Abteilung.
Nr. 61

61.5.1917.

دوق و صغیرین

Ek 3 Beyrut'un Denizaltı Üssü Yapılması Hususunda Donanma Komutanlığının
Olumsuz Raporu

1) Telegramm an General Pascha.
Jerusalem Öberg

Es. Erzählung Wunsch Beirut als Stützpunkt
für 4-Boote mit einer hinreichenden Anzahl
von Torpedos zu machen stößt auf sehr
große Schwierigkeiten und erfordert lang
dauernde Vorbereitungen an Material und Personal
Punkt wenn Torpedos mit der Bahn nach
Beirut geschafft werden sind, so müssen sie
bevor sie an Bord zur Verwendung kommen
vorher auf einem Schiffsstand eingedockt werden,
da sie sonst nicht im entscheidenden Augenblick
funktionieren werden Punkt es wäre also not-
wendig einen geeigneten Schiffsplatz auszumachen
(Bord) einen Schiffsstand Werkstatt Luftgruppen
Kesselanlagen anzulegen und eine entsprechende
Anzahl von deutschen und türkischen Personal zu
kommandieren Punkt der Feind würde von
dem Bau solcher Anlagen sofort Kenntnis bekommen
und sie verhindern da Beirut ohne Verteidigung
und ein offener Hafensplatz im Punkt ich werde
den Chef des Admiralstabes bitten daß er möglichst
oft neue mit Torpedos ausgerüstete 4-Boote

